

УДК 336.228.3

ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

OPTIMIZATION OF TAXATION AS A COMPONENT OF THE ENTERPRISE BUDGET SYSTEM

Рибіна Л.О.кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,

Сумський національний аграрний університет

Досліджена сутність оптимізації оподаткування як складника системи бюджетування підприємства, що спрямований на процес вибору оптимальних рішень у сфері податкових платежів з метою отримання максимального прибутку з подальшим прийняттям рішень щодо його ефективного використання. Розглянуті методи оптимізації оподаткування, спроможні мінімізувати податкове навантаження на підприємстві та ризики, пов'язані з оподаткуванням діяльності підприємства.

Ключові слова: система бюджетування, оптимізація оподаткування, податкові платежі, підприємство, податкове навантаження, ризики, прибуток, податкове планування, податковий менеджмент, платники податків.

Исследована сущность оптимизации налогообложения как составляющей бюджетирования предприятия, направленной на процесс выбора оптимальных решений в сфере налоговых платежей с целью получения максимальной прибыли с последующим принятием решений ее эффективного использования. Рассмотрены методы оптимизации налогообложения, способные минимизировать налоговую нагрузку на предприятия и риски, связанные с налогообложением деятельности предприятия.

Ключевые слова: система бюджетирования, оптимизация налогообложения, налоговые платежи, предприятие, налоговая нагрузка, риски, прибыль, налоговое планирование, налоговый менеджмент, налогоплательщики.

The essence of optimization of taxation as a component of enterprise budgeting aimed at the process of choosing optimal solutions in the sphere of tax payments with the purpose of obtaining maximum profit with subsequent adoption of decisions for its effective use is investigated. The methods of tax optimization that can minimize the tax burden at the enterprise and the risks associated with the taxation of the enterprise's activity are considered.

Keywords: budgeting system, tax optimization, tax payments, enterprise, tax burden, risks, profits, tax planning, tax management, taxpayers.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За будь-яких умов економічної ситуації в країні суб'єкти господарювання насамперед прагнуть збільшити прибуток, у тому числі за рахунок оптимізації оподаткування. Дієвість і ефективність скорочення податкових зобов'язань законними способами визначається обґрунтованістю та оцінкою наслідків кожного запланованого заходу, що узгоджується з напрямами бюджетування підприємства. У зв'язку з тим, що за сучасних умов господарювання підприємства поступово впроваджують систему бюджетування з метою ефективного управління фінансовими ресурсами, реального загального бюджетування підприємства буде важко досягти без оптимізації оподаткування, дослідженню якого у складі системи бюджетування присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Дослідженнями теоретичних, методичних та практичних проблем формування системи податкового менеджменту, зокрема планування податкових платежів, займалися такі науковці, як В.В. Карпова, В.Я. Оліховський, І.Б. Атаманенко, Ю.Б. Іванов, Л.Л. Лазебник та інші. Питанням організації процесу бюджетування підприємства присвячені праці К.В. Косицького, О.В. Чухрової, Б.І. Валуєва, А.М. Герасимовича та інших. Проте проблема оптимізації оподаткування як складника системи бюджетування підприємства не є достатньо розкритою, що вимагає подальшого її дослідження та пошуку нових шляхів управління податковими платежами з метою їх оптимізації.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження та уза-

гальнення теоретичних підходів до формування системи бюджетування підприємства на основі оцінки альтернативних схем оптимізації оподаткування з урахуванням українського податкового законодавства та зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах ефективність господарської діяльності підприємства вимагає системного підходу до управління фінансовими ресурсами і прийняття ефективних рішень, спрямованих на виконання фінансових завдань підприємства. Виходячи із світового досвіду, саме такою системою управління, яка адаптується під потреби суб'єкта господарювання, є система бюджетування.

Грамотно побудована та автоматизована система бюджетування, спрямована на використання аналізу відхилень «план-факт» із метою коригування діяльності підприємства, дає змогу керівництву своєчасно аналізувати і прогнозувати розвиток свого бізнесу. Головним сенсом бюджетування є зростання фінансово-економічної ефективності і фінансової стійкості підприємства завдяки координації зусиль всіх підрозділів підприємства (центрів відповідальності) для досягнення кінцевого, кількісно визначеного результату [1, с. 39]. Отже, система бюджетування сприяє взаємозв'язку параметрів розвитку підприємства з наявними ресурсами, досягненню найкращих фінансових результатів, забезпеченню своєчасної відповідальності за своїми зобов'язаннями.

Бюджетування передбачає управлінський облік і оптимізацію витрат підприємства. У зв'язку з тим, що в Україні управлінський облік не регламентується державними нормативними документами, кожний суб'єкт господарювання може здійснювати його за самостійно розро-

бленими системами та формами відповідно до аспектів діяльності. При цьому більшість підприємств припускається помилки, коли замість управлінського обліку, який лежить в основі системи бюджетування підприємства, акцент роблять на бухгалтерському обліку. Адаже на відміну від бухгалтерського обліку, який систематизує дані, отримані натепер, управлінський облік спрямований на прогнозування подій у майбутньому, що є дуже важливим для розвитку підприємства.

Оптимізація витрат підприємства – це не просто зменшення витрат для збільшення прибутку, а шляхи пошуку найефективніших методів управління витратами в умовах обмежених фінансових можливостей підприємства. Сплата податків є одним із видів витрат підприємства. Систему заходів підприємства, спрямовану на максимальне використання можливостей чинного податкового законодавства з метою збільшення прибутку підприємства за рахунок законної оптимізації його податкових платежів, В.Я. Оліховський визначає як податкове планування [2, с. 180].

Досягнення прибутковості господарської діяльності підприємства безпосередньо пов'язане із проблемою податкового планування. В економічній літературі податкове планування розглядається і як самостійний процес оптимізації, і через взаємозв'язок із впливом на кінцеві результати діяльності підприємства. Останній підхід розглядає податкове планування як систему планових розрахунків суми податкових платежів, що підлягають сплаті в бюджет та державні фонди у майбутньому податковому періоді [3]. Такий підхід зазвичай супроводжується розробленням платіжного календаря податкових платежів, а тому йому більше підходить назва «планування податко-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика дефініцій «бюджетування податків» та «оптимізація податків»

Ознака	Характеристика	
	«бюджетування податків»	«оптимізація податків»
Мета планування	Розрахунок загальної суми податкових платежів на майбутній період	Зниження податкового навантаження на підприємство
Необхідні знання фахівця для планування	Знання податкового законодавства для визначення бази оподаткування, ставок оподаткування, термінів сплати податків	Вміння розробити схеми зменшення податкового навантаження без порушень податкового законодавства
Варіантність планування	Одноваріантне і безальтернативне планування	Багатоваріантне планування, можливість вибору між альтернативним використанням тих чи інших схем оподаткування з метою оптимізації загальної суми податкових платежів
Використання податкових пільг	Розглядаються податкові пільги, які можливі для конкретного виду діяльності	Розглядаються усі можливі податкові пільги, передбачені податковим законодавством
Результат планування	Сума податків, що підлягають сплаті до бюджету та позабюджетних фондів, забезпечення довгострокової фінансової стабільності	Рівень зменшення податкового навантаження на підприємство

вих платежів» [4]. Порівняльна характеристика дефініцій «планування податків» та «оптимізація податків» наведена в табл. 1.

Формування бюджету податків є досить трудомістким процесом, який вимагає взаємодії декількох підрозділів підприємства (бухгалтерія, планово-економічний, фінансовий, юридичний) і залежить від багатьох факторів впливу на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, наприклад від облікової політики підприємства, від режиму оподаткування, який обрало підприємство, тощо. Тому Л.Л. Лазебник визначає податкове планування як «складний організаційно-фінансово-економічний механізм, елементами якого є не тільки економічне обґрунтування та фінансове оформлення документації, але і використання чинного законодавства з метою планування податкових платежів у межах здійснення підприємницької діяльності без порушення законодавства [5, с. 173].

Як самостійний процес оптимізації податкове планування розглядають як право платника податків вибору такого способу, який мінімально обтяжуватиме його податковими платежами. Такий вибір передбачає:

- дослідження декількох варіантів конкретних податкових режимів для різних ситуацій, передбачених вітчизняним податковим законодавством;

- дослідження різноманітних податкових пільг, податкових знижок, що мінімізують ризик втрат фінансових ресурсів;

- трансфертне ціноутворення, яке дає змогу перерозподіляти сукупний прибуток групи осіб на користь особи, яка має відносно вигідне становище оподаткування;

- використання спеціальних методів оптимізації оподаткування, таких як метод прямого скорочення об'єкта оподаткування, метод офшору, метод відстрочки податкового платежу, метод розподілу або заміни відносин та інші.

Кінцевою метою застосування того чи іншого методу (або кількох) оптимізації оподаткування є зростання чистого прибутку підприємства за певних показників податкового середовища і ринкової кон'юнктури. Цей висновок підтверджує практичний досвід бюджетування, який показує, що забезпечення довгострокової фінансової стабільності в результаті бюджетування податків підприємства відбувається завдяки результатам податкової оптимізації, які фіксуються у податковому бюджеті. Можливість застосовування певного методу оптимізації оподаткування визначається умовами та галузевими особливостями господарювання підприємства. Це вимагає аналітичного обґрунтування, реалізацію якого уможливорює система бюджетування підприємства, складниками якої аналіз, планування, прогнозування, контроль, мотивація.

Крім того, як уже було нами зазначено, статті, відображені у податковому бюджеті, є витратною характеристикою підприємства, і ці витрати

мають свої бази формування. Наприклад, виручка від реалізації, чисельність персоналу, прибуток, вартість активів підприємства та інші. Поява цих витрат є наслідком функціонування конкретного центру відповідальності (витрат), конкретного центру прибутку (інвестицій). Податкові платежі у загальній їх сумі списуються підприємством на зменшення його валового доходу. При цьому конкретний податок із сукупності податкових платежів не прив'язується до конкретного об'єкта обліку, незважаючи на ті обставини, що кожний об'єкт обліку пов'язаний із частиною податків, які для нього є поточними витратами. Отже, формування бюджету витрат підприємства може супроводжуватися розрахунками бюджетів підрозділів відповідної частини бюджету податків.

При цьому К.В. Косицький зазначає, що бюджетування податків є складником загального процесу бюджетування підприємства, який має певні особливості, зокрема, спрямованість на реалізацію фінансової стратегії підприємства за рахунок прогнозування майбутнього відтоку грошових коштів у вигляді податкових платежів. Наприклад, фінансовою стратегією підприємства визначені в основному власні джерела фінансування його розвитку. Це означає, що діяльність підприємства в основному повинна бути спрямована на збільшення прибутку внаслідок збільшення податкових платежів із прибутку. Для скорочення суми податкових платежів у майбутньому і максимізації прибутку власні кошти можна спрямувати в основні активи. Відповідно, підприємство за рахунок значної суми амортизації у майбутньому може скоротити суму податкових платежів із прибутку. Отже, для прогнозування діяльності підприємства таким чином і виникає необхідність у податковому бюджетуванні [6, с. 73].

Прогнозування податкових платежів здійснюється на підставі чинних правових норм та норм, зміна яких передбачається у недалекому майбутньому, прийнятної на підприємстві облікової політики та умов укладених договорів. З огляду на мінливу економічну ситуацію в країні, податкове прогнозування повинно передбачати моніторинг нових змін у державній політиці, можливих змін та оцінку варіантів розвитку подій у майбутньому з метою зниження ризиків у бюджетуванні підприємства і складанні його бюджетів.

Таким чином, прогнозування податкових платежів сприяє оптимізації податкових витрат підприємства у майбутньому завдяки зниженню ризику появи штрафів та пені за неправильність нарахування, несвоєчасність сплати податків, що зменшує негативний вплив цих витрат на фінансову безпеку підприємства.

Загалом процедуру формування бюджету податків після вибору певного методу їх оптимізації пропонується розпочинати із планування нарахування податків, податкових платежів та податкової заборгованості. В основі розрахунку показників бюджету податків лежать:

– податкове законодавство, яке визначає перелік всіх необхідних елементів для оподаткування, алгоритм нарахування податків, порядок та строки сплати податків тощо;

– вартісні показники операційних бюджетів підприємства, які необхідні для розрахунку обсягів податків відповідно до вимог чинного законодавства (наприклад, бюджету продажу, закупівлі матеріалів чи товарів, витрат на оплату праці, витрат на збут, виробничо-накладних витрат, адміністративних витрат та інших, необхідних для розрахунку податків, структура яких залежить від специфіки діяльності підприємства, обраного режиму оподаткування, наявності у власності чи користуванні певного виду майна, в тому числі земельних ділянок, місця здійснення діяльності та інших факторів);

– інші дані щодо форм майбутніх договірних взаємовідносин з іншими підприємствами та організаціями, щодо угод про реструктуризацію заборгованості, графіків її погашення, графіків погашення пені, штрафів тощо.

Технологія складання бюджету податків свідчить про використання інформації практично всіх підрозділів (центів відповідальності) підприємства. За визначенням К.В. Косицького податковий бюджет підприємства являє собою результативний складник податкового плану-

вання, регулювання та контролю, а також комбінований спосіб оптимізації податкових потоків [6, с. 73]. Отже, бюджетування податків, з одного боку, можна визначити як процес складання фінансового плану, кошторису, а з іншого – як управлінську технологію, призначену для прийняття та фінансової обґрунтованості управлінських рішень з метою досягнення фінансової стабільності та розвитку підприємства.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Бюджетування податків – це не просто процес складання плану податкових платежів, а інструмент управління фінансовими потоками підприємства, який дає змогу як передбачати розвиток підприємства у майбутньому, так і контролювати виконання поставлених цілей у процесі оптимізації оподаткування підприємства. Особливістю податкового бюджетування є складання бюджету податків на підставі операційних бюджетів, які становлять систему бюджетування підприємства разом із фінансовими бюджетами. Без бюджету податків неможливо скласти ні бюджет доходів і витрат, ні бюджет руху грошових коштів, ні бюджетний баланс. Тому технологія формування податкового бюджету потребує подальшого детальнішого дослідження з урахуванням світового досвіду корпоративного планування податків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федорченко О.Є. Удосконалення системи бюджетування на підприємстві / О.Є. Федорченко // Економіка та держава – 2015. – № 11. – С. 37-39.
2. Оліховський В.Я. Теоретичні аспекти податкового планування / В.Я. Оліховський // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи встановлення і проблеми розвитку [збірник наукових праць] – Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2012. – № 722. – С. 177-181.
3. Атаманенко І.Б. Податкове планування в системі управління фінансами підприємств [Електронний ресурс] / І.Б. Атаманенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Економіка. – 2009. – Вип. 11. – С. 193-198. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2009_11_25
4. Карпова В.В. Формування системи податкового планування на підприємстві [Електронний ресурс] / В.В. Карпова: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.06.01 Економіка, організація і управління підприємствами. – Харків, 2005. – 260 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
5. Лазебник Л.Л. Система податкового планування як інструмент оптимізації підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Л.Л. Лазебник // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування» 11-12 травня 2017 р. (ТНТУ ім. І. Пулюя, м. Тернопіль). – С. 171-174. – Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/lib/21011/2/DSESES_2017_Lazebnik_L_L-Systema_podatkovoho_171-174.pdf
6. Косицький К.В. Підхід до формування моделі управління податковим бюджетом у промисловому холдингу [Електронний ресурс] / К.В. Косицький // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2013. – № 1. – С. 71-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_1_22